

□ Merve ŞİMŞEK¹

“NOGAY DESTANLARI”

NOGAI EPICS

DOĞAN, İsmail; GÜLLÜDAĞ, Nesrin (2014). Nogay Destanları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (ISBN 978-975-16-2820-6)

Türk Dünyası Destanları Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi kapsamında hazırlanan *Nogay Destanları* adlı eser, Nogay Türkleri arasında bilinen destanların derlenmesi ve yayına hazırlanmasıyla bilim dünyasına sunulmuş bir eserdir.

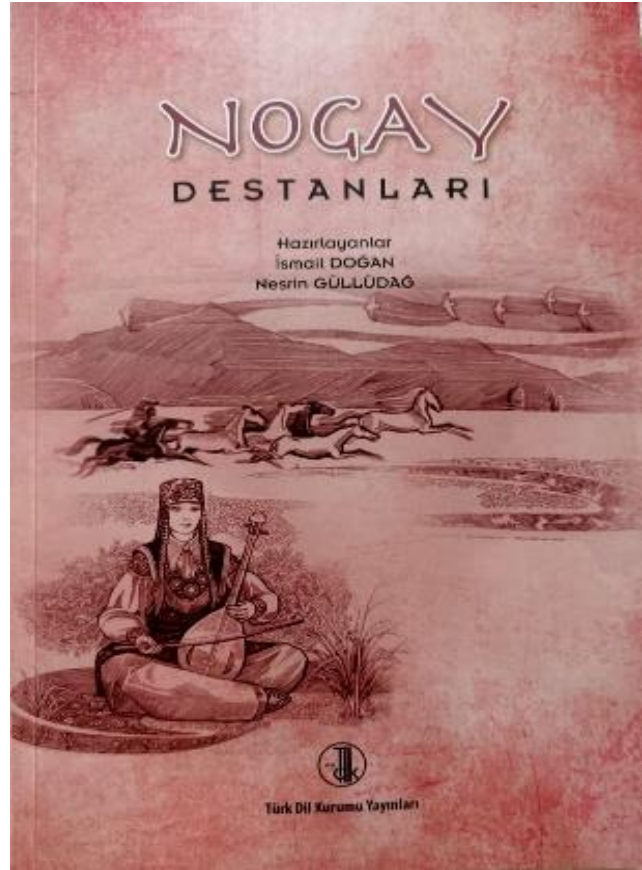
Eserin başında bulunan *Sunuş* bölümünde, destanlar hakkında genel bir bilgi verildikten sonra projenin amacı ve hedeflerinden bahsedilmektedir. Ardından *söz başı* bölümünde, eserin hazırlanma süreci hakkında teknik bilgiler verilmektedir.

Giriş bölümünde Nogay Türkleri hakkında temel bilgiler, *Nogay Türkleri*, *Nogay ve Nogay Boyları*, *Nogayların Tarihi*, *Yaşadıkları Coğrafya*, *Nüfus*, *Din* ve *Nogay Türklerinde Bazı İnanışlar* başlıkları altında anlatılmaktadır.

Nogay Türkleri, *Nogay ve Nogay Boyları*, *Nogayların Tarihi* ve *Yaşadıkları Coğrafya* bölümlerinde Nogayların tarih sahnesine çıkışlarından başlayarak yaşanan zorlu dönemlerden 19. yüzyıldaki dağılma süreçlerine kadar olan dönem hakkında genel bilgiler verilmektedir. Nogay ulusunun oluşumuna katkıda bulunan boyların adları çeşitli kaynaklar vasıtasıyla tespit edilmiştir. Nogay Türklerinin yaşadıkları coğrafyalar tarihî dönemlerden itibaren anlatılmakta ve günümüz Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti’nde yaşayan Nogaybaklar hakkında da bazı önemli noktalara değinilmektedir.

Nüfus başlığı altında sayısal verilere değinilmiştir. Veriler net değildir. Eserde bu durumun sebebi olarak Nogay Türklerinin geniş sahalara yayılmaları gösterilmektedir. Bu bağlamda konu hakkında kesin verilerin gösterilmesinin güç olduğu vurgulanmaktadır.

Din başlığı içerisinde ilk olarak, Berke Han’ın ve onun kumandanı olan Nogay’ın 1265’te Müslüman olmaları hususu üzerinde durulmaktadır. Sonrasında ise VII-VIII. yüzyıllar arasında Dağıstan’ın Araplar tarafından istila edilmesiyle birlikte Kuzey Kafkasya’da yayılan İslamiyet inancı hakkında

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mervesmsk3506@outlook.com.

genel bilgiler verilmiştir. Nogay Türklerinin İslamlaşma süreci daha geniş bir anlatımla ele alınmıştır. Rus işgalleri sonrasında gelişen mahallî milliyetçilik sayesinde hız kazanan İslamcı hareketlerden bahsedilmekte ve İdil- Ural havzasında yaşayan Nogayların baskılar sonucu Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini kabul etmeleri anlatılmaktadır.

Nogay Türklerinde Bazı İnanışlar başlığı altına ele alınan 1. *Manas Tepesi*, 2. *At*, 3. *Geyik*, 4. *Dağ*, 5. *Oba (Obo)*, 6. *Nevruz*, 7. *Kopuz*, 8. *Toy*, 9. *Tuba Ağacı* alt başlıkları Türk milli kültürü çerçevesinde incelenmektedir. Milletlerin gelenek-görenekleri, yaşam tarzları, geçiş dönemi ritüelleri, bayramları ve kullandıkları müzik aletlerinin halkın inancını yansıtan değerler olduğu vurgulanmaktadır. Her başlık için kültürel değerler bağlamında kısa bilgiler de verilmektedir:

1. *Manas Tepesi*, Nogay Türkleri ve Kırgız Türklerinin kardeşlik bağları üzerine kurulmuş olan bir efsanedir. Manas ve Yamgurşi arasında geçen kısa bir olayı esas alan efsanede olayın geçtiği tepeye *Manas At Tepesi* denilmekte ve bu kültürel etkileşimi sağlayan efsane olduğu anlatılmaktadır.

2. *At* başlığı altında Türklerin içtimaî hayatlarında önemli bir yere sahip olan *atların* Nogay geçiş ritüelleri için de önemli olduğu vurgulanmaktadır.

3. *Geyik* başlığı altında ise Nogayların savaş sırasında üstünlük sağlamasına katkısının olduğu hakkında bilgiler verilmekte ve Nogay kültüründe geyiklerin kutsallığı üzerinde durulmaktadır.

4. *Dağ*, Nogay Türklerinin inanç sistemlerinde önemli olan toponimlerin bir parçasıdır. Nogaylar ve Başkurtlar için önemli bir yere sahip olan Tura Tav hakkında bilgi verilmiştir.

5. *Oba (Obo)* ananesi de Nogaylar için önemli bir kültür ürünüdür. Bu başlık altında konu örnekleriyle açıklanmaktadır.

6. *Ölüm* alt başlığında ise yakılan ağıtlar ve bozlayıcılar hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler neticesinde Nogay kültüründe diğer halkların etkisinin çokluğu vurgulanmaktadır.

7. *Kopuz* Türk müzik kültüründe, özellikle de Türkistan bölgesi Türk halklarında önemli bir yere sahiptir. Kopuz kültürünün günümüzde de birçok bölgede varlığını korumakta olduğuna ve bu kültürün asırlardır korunan bir değer oluşuna dikkat çekilmektedir.

8. *Toy* Nogay Türkleri için millî ve sosyal değerdir. *Toy*'ların farklı türleri vardır. Farklılığının sebebi ise özellikle diğer topluluklarla olan sosyal etkileşimlerdir.

9. *Tuba Ağacı* Türklerin İslamlaşma sürecinden sonra ortaya çıkmış, bir Türk-İslam motifidir. Nogay Türkleri için milli kültür özelliği taşımaktadır.

Nogay Türkçesi bölümünde Türk lehçeleri arasında Nogay Türkçesinin yer aldığı grup hakkında bilgiler verilmektedir. Nogay dilinin söz varlığının köken itibarıyla Türkçe oluşu vurgulanmaktadır. Söz varlığında Arapça, Farsça ve Kafkas dillerinden sözcükler; Moğolca, Tunguzca ögeler ve Rusça sözcükler bulunmasına değinilmektedir. Karakteristik ses özelliklerinden de kısaca bahsedilmektedir. Eserde, Nogay Türkçesinin üç ağız bölgesine ayrılması ve bunların adları hakkında net bilgiler ortaya konulmakta; Nogay Türkçesinin kelime zenginliği, fonetiği ve gramer kurallarına göre Karakalpak Türkçesine olan yakınlığına dikkat çekilmektedir.

Bahsedilen başlıklar altında işlenen konular için dipnotlar gösterilerek Nogaylar hakkında daha geniş bilgilere ulaşma imkanı sunulmuştur. Destanlara geçmeden önce *Kaynaklar* bölümünde yararlanılan eserler alfabetik sırayla verilerek diğer bölüme geçilmiştir.

Destanların anlatıldığı bölümde *Türkiye Türkçesine Aktarımı Esas Alınan Nogay Destanlarının Yayın Listesi* kısmında 16 Nogay Destanının adı alfabetik sıraya göre verilmektedir. İki sütun şeklinde verilen metinlerin sol tarafında italik şekilde Nogay Türkçesinde, sağ tarafında ise Türkiye Türkçesi karşılığı her satırı birebir karşılayacak şekilde verilmiştir. Bu şekilde düzenlenmiş olması sebebiyle eser sonunda sözlük verme ihtiyacı hissedilmemiştir. Destanların Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında bazı kelimelerin birden fazla anlamı karşılamaından kaynaklanan bir sorun çıkmaması için bu sözcüklerin yakın anlamları kullanılmış, bazı durumlarda ise Nogay Türkçesinde olan fakat

Türkiye Türkçesinde karşılığı olmayan kelimeler olduğu gibi kullanılmıştır. Eserin içerisinde bulunan destanlar sırasıyla şu şekildedir:

1. *Arslan Bey Destanı*
2. *Aysılın Oğlu Ahmet*
3. *Azavnur Destanı*
4. *Bozyiğit Destanı*
5. *Çora Batır*
6. *Edige*
7. *Edil Sultan Destanı*
8. *Er Çoban Destanı*
9. *Genç Kız ile Kız Destanı (Yas pan Kız)*
10. *İstanbul'a Göçüş*
11. *Karaydar ile Kızıl Gül Destanı*
12. *Koplanlı Batır Destanı*
13. *Mamay*
14. *Nogay'ın Kırk Batırı*
15. *Tölegen ile Kız Yibek Destanı*
16. *Tahir ile Zühre Destanı*

Eserde, proje imkanlarının yetersizliği ve zaman kısıtı gibi nedenlerden dolayı saha derlemesi yapılamadığı belirtilmektedir. Saha derlemesi yerine Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Çerkes Devlet Üniversitesi Nogay Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Şihaliyev Aşim İmam- Mazemoviç'ten yardım alınmış, destanlar Mazemoviç'in yönlendirmesiyle seçilmiştir. Bu nedenle eserin sonunda kaynakça ve izin bulunmamaktadır.

Genel itibarıyla *Nogay Destanları* adlı eser, Nogaylar hakkında tarihî ve kültürel açıdan toparlayıcı bilgiler vermesinin yanında Nogay destanlarını Türk bilim dünyasına tanıtmaya da bu alan için önemli bir kaynak kitap konumuna ulaşmıştır. Bu değerli eser için sayın İsmail Doğan ve sayın Nesrin Güllüdağ'a teşekkür ediyoruz.